

ser.124(u)

K34/33

1938

K34/33

NATIVE AFFAIRS DEPARTMENT
ETHNOLOGICAL SECTION.
DEPARTEMENT VAN NATURELLESAKE
ETNOLOGIESE SEKSIE.
(J.P.M.N. Malatši)

Pampiri tše
di swanetše
xo bušetšwa

*This copy
conceded by
author
Dec 1938*

0-16

Tša Kxale Tša B-Phalaborwa Le

Mekxwa ya Bona

Makhušane
Selohle
P.O. Mica

36-08

Sethšaba sa ba-Phalaborwa ke sethšaba sa Ba^sotho ba bopedi. Ke thšaba se se tšwaxo Leboa, xomme sa boya ka thoko ya Borwa. E be ele sethšaba se se tsomaxo madulo xe se tšwa Leboa. Xomme sa fihla Borwa sa dula lebaka le le telele. Byalo ka moraxo sa thoma xo belaela ka naxa yeo ya Borwa xore ke naxa ye e sa lokaxo. Byalo sa thoma xo tloxela naxa yeo xo tsoma madulo a maswa. Kxoši ya sona mehleng yeo e be ele Malatši wa pele I.

Maina a maxoši a sethšaba seo ke a:-

1. Malatši	9. Sekxotosemmoto
2. Ramokxonwane	10. Kxašane
3. Sefiribyokwana	11. Mošolwane
4. Lesikapitsi.	12. Meele
5. Sealemabu	13. Makekele
6 Thsehla	14. Lepato
7 Malatsi II	15. Makhušane
8 Mothatewaleopeng	

Ke ona maxosi a a bušitšexo sethšaba sa Phalaborwa, mo nase^xeng ya Phalaborwa

2 mo sethšaba sa ba Phalaborwa se sa hwetšwaxo xona le mehleng ya lehono.

Xomme Malatši wa pele I o ile a tloxa kowa Borwa le sethšaba sa xaxwe xo tsoma madulo a maswa. Xomme o ile a fihla felo mo eleng dithabeng tša Mapopolo tšeo di leng thokong ya Borwa le naxa ya Phalaborwa. Mmexe sethšaba se le fao sa thoma xo bona naxa ya Phalaborwa e le naxa ye molala fela. Byalo sethšaba sa kxanyoxa lefase leo la molala. Byalo kxoši Malatši a t oma xo belaela ka mošz molala wo o. Ke xona a bolela le banna xore ba tla reng ka molala o wo wa

ser.124

bodiba. Xomme banna ba botša kxoši xore xo ka kxethwa banna le masoxana xore ba ye xo bona bodiba byo o bo senaxo le s dithaba tša xo tlala. Xomme banna le masoxana ba ya kamo kxoši e ba laetseng ka xona xo ^bona naxa yeo. Xomme xe banna ^bao ba fihlile naseng yeo ba hwetša ele naxa ye e naxo le dihlare tše ntši tše kxolo kudu kudu, le diphōōfōlō tše ntsi. Byalo ba romiwa ^bao ba hwetša xoba diphōōfōlō tše dingwe di na le lehomo eleng ditlou, le diphokhu, le dithotlwa, le dithšukudu, le dina^{fe}. Xape ba hwetša xore xona ledi batana tša mehutahuta tseo tše dingwe di

3 ^{zaz} tla hola xoba xo thuša batho xo dira diaparo ka matlalo a tšona. Xomme mo xo tšona ba kxanyoxa nkwe xo ba kobo ya ~~kxaz~~ kxoši. Le tau ba bona xore letlalo la yona le tla dira lethe^{bo} la kxoši. Xomme banna ^bao ba boela xae moo ^ba tloxetseng xona kxoši le sethšaba eleng dithabeng tša Mapopolo. Xe bona ba ^bfilile xae kxoši ya botšiša xoba naxa e byang.

Byalo banna ba fetola xore naxa yeo ba tšwang xo e bona e phala naxa ya Borwa, ena le dilo tšohle eleng diphōōfōlō tša mehutahuta le dihlare tše botše tše kxolo tša xo lewa le byang ke byo bo ntši ~~ka~~ k le metse a noka tše kxolo. Ke xona kxoši ya laela xore sethšaba se lokiše dilo tšohle xo ya felo fao xa le homo. Byalo batho ba huduxela lefaseng leo le leswa la xo nona. Xe Malatši a fihlile mo o naseng a dula felo mo xo bitšwaxo Mahubidung a bata tša xo loma. Xomme felo fao xo na le thabana ye e bitšwaxo Selaolwe. Byalo kxoši ya ^{fe}fa le ^a banna xore ^ba nee naxa leina. Ke xona banna ba Malatši ba re leina la naxa ke Phalaborwa ke xore e phala naxa ya Borwa. Xomme xe banna ba xa malatši ba sepela le naxa yeo ye nthswa xo ^{be} a mellwane le xob^a kamoe enexo ka xona ba hwetša xore xo ne sethšabanyana se sengwe

ser.124

- 4 Byalo ba thoma xo tsibiša kxosi Malatši xore xone morafu wo mongwe. Xomme kxoši ya laela banna xo botšiša xore ke thšaba sa xa kae. Ba Byalo sethšabana seo sa fētola banna ba xa Malatši xore ke sa xa Šokane. Sethšaba seo se be se dula thabeng ya Lolwe (Lulukoppie). Xomme banna ba Malatši ba boledišana le banna ba Šokane xore bona ba reng ka naxa ya Phalaborwa. Byalo bona ba bolela xore naxa ke ya bona. Banna ba Malatši ba botšiša xore naxa ele ya bona ba kadirang xore banna bathšaba sa Šokane se buše ba-Phalaborwa. Byalo ba xa Šokane ba bolela xore bona ke batho ba maatla le mehlolo se ba ka se dirang ba Phalaborwa ba ka se se kxone. Banna ba xa Šokane ba bolela xore ba ka dira selo se se ka dikološa xo thaba ya Lolwe xa tee. Xomme ba Phalaborwa ba kxopela Šokane xore a dire mehlolo wo o ba o bone xore ba ye xo botša kxoši Malatši Mahubidung. Šokane a laela banna xore ba dikološe thaba ka khohlo^{mme} ba na ba dira byalo eupya ya hlaelela xo nhlakanthša thaba. Xomme banna ba kxoši Malatši bona ba bolela xore Šokane a bone xore bona ke batho ba maatla. Bona ba thoma xo ~~šob~~^{šob} diphate tše pedi ye thsese le ye koto. Byalo phate tše pedi ba thoma xo di xohlanthša kamoraxo tša tupa moši. Ka moraxo mollo wa bonala xomme wa tuka. Ke xona ba thoma xo thšuma thaba ya Lolwe mme thaba ya thoma xo swa kamoka.

ⁿ
Šokane le batho ba xaxwe ba tlabexa xe ba bona mollo xe o fetša byang mo thabeng. Xape ba tlabexa xe mollo woo o tswa dipheteng tse pedi tše banna ba xa malatši baileng ba di ~~xohlanthša~~^{xohlanthša}.

Ke xona Šokane a botša banna ba xa Malatši xore šalang le naxa ya lena nna ke tla tsoma yaka naxa. Ke ka moo sethšaba sa xa Šokane se sa bitšwaxo ka xore ke ba xa šalang wa Šokane. Byalo Malatši a šala le naxa ya Phalaborwa a e nnoši. Ke yona ntwā ya mathomo ya Malatši a lwa le Šokane ka mollo.

Ke xona banna ba boela xae mahubidung xoanaxela kxoši ditaba tša Šokane le kamo ba mo fentšexo ka xona xoba o bile o laetše xore o a tloxa. Xomme bona ba xa Šokane ba be ba sa tsebe mollo. Ba be ba e ja^{di} dyo di sa apewa.

Phalaborwa

Xe banna ba xa Malatši ba sepetše le lefase la Phalaborwa ba hwetša xore naxa ya bona ke ye botse xomme le mabua yona a nonne kudu batho ba ka e šomiša ka xo e lema. Byalo batho ba be ba hloka tša xo šoma ka tšoma. Mme ba-Phalaborwa ba thoma xo tšoma mo ba ka hwetšaxo tša xo šoma eleng dilepe tša xo rema mere. Le Malepe Matšepe xoba mexoma ya xo lema ka yona. Xape le dilo tše dingwe byalo ka marumo le mesebe le dithipa tša xo šoma mešomo ye menyane. Le dipitša tše ~~le~~ tše kxolo. Xomme marumo ona ebe^{ele} a xolwa le dibatana byalo ka ditau le tše dingwe. Xomme mošomo wo moxolo wo o tsomaxo hlaoloxan^go ye botse ya motho eleng xo ~~x~~ula dithšipi ka mehutahuta ya tšona.

Ke moo xo ileng xwa tsoxa monna yo mong wa xa Pelusa xomme ena a thoma mošomo wa xo epa mekoti a tsoma thšipi mo nase^xeng ya Phalaborwa. Byalo ka moraxo a latelwa ke monna wo a bitšwaxo Nkwane Malatši. Xomme bona banna bao ba thoma mošomo wo moxolo wa xo ~~x~~ula dithšipi tše mehutahuta. Bona ba ~~at~~ thola batho ba xo šoma mošomo wo o.

7

Ke xona xwa thongwa mošomo wa xo ~~y~~ula dithšipi tša mehutahuta dilepe le matšepe le marumo le mefaka.

Ke moo ena Pelusa ailexo a hwetša sereto se:-

Ke Malatswa thšipi laxaPelusa

Byalo le ena Nkwane a hwetša sa xaxwe se se reng.

Ke Nkwane a phaš^a a-marumo a maxarola motho.

8

Xaele batho bao ba xo šoma^{ba} beba putswa ka letsepe le tee xo dikela xa letšatši xore a tle a hwetše tša xophela ka tšona.

Xomme ntlo yeo xo šomixwaxo ka xare xa yona e be e bitšwa lekuba. Modithšibi di ~~v~~ulwelwaxo xona ke natlo. Se thšipi e swarwaxo ka sona ~~ke~~ xe e fiša ke letlao. Ke xona Sethšaba sa xa Malatši sa thoma mošomo wa xo lema lefase la Phalaborwa. Xomme bontši bya sethšaba bo be bo šaba xoba xo ~~k~~eka malepe le tše dingwe ka bana ba bona ba basetšana eleng xo nyalwa ka

ona, ke ba ba naxo le ona.

8 Meksxa ya sethšaba sa ba-Phalaborwa xo tloxa xo Malatš^ī wa pele I le maxoš^ī a 79 a a molatetšexo.

Ka moraxo xe za Malatš^ī a lwele le Šokane o ile a latelwa ke maxoš^ī a 9 a a ilexo a phela bophelo bya xo swana le ena Malatš^ī.

Maina a Maxoš^ī ao šia 1. Ramokxonware

2. Sefiribyokwana

3. Lesikapitsi

4. Sealemabu

5. Thsehla

6. Malatš^ī

7. Mothatenoaleopeng

8. Sekxotosemmoto

9. Moš^īlwane

Xomme maxoš^ī ao a phetš^ē bophelo bya xo swana le mekxwa ya ya xo swana.

9

Mehleng ya Maxoš^ī ao xo be xo sena dikxomo mo sethšabeng sa ba Phalaborwa. Xe motho a n^yala mosadi o be a nyala ka matš^ēpe xoba naka la tlou xoba thš^īpi ye bitšwaxo lerale. Xape le melato e be e lefiwa ka tšona tšeo. Le mo maxoš^īing xobe xo l^ubixwa ka tšona le mekxopa ya dibatana tš^e dingwe b alo ka tau le nkwe le meno a tlou le manaka a thš^ūkudu le manaka a phokhu le a nare le thotlwa ke tšona tšeo di bexo di iš^wa moš^āte xe motho a dibolaile. Xe motho a bolaile tlou o iš^a leino la ka xodimo la ka fase le bitš^āwa mabu ka fao ke la mong wa yona. Xaele letlalo ke kobo ya moš^āte kamoka. Xe xo bolailwe tau xoba nkwe mokxopa ke wa moš^āte le makhur^a a yona xo dira melemo ya xo neš^a pula. Le yona thš^ūkudu e be e tsomexa mokxopa le makhura. dliphōōfōlō tš^ēo kxolo kamoka di bitš^āwa kxadinama ke xore diphōōfōlō tš^a dikxoš^ī. Xaele nkwe

ser.124

10

yona ke kobo ya kxoši xo apara mosexare. Motho yo a bolayaxo tšona o tla fiwa moputso ke kxoši. Mohlomong a ka fiwa mosadi xe a bolaile tlou. Xe pula e sa^{pe} batho ba iša manaka a ditlou mošate xo loba pula xore kxoši e neše pula. Xoba ba iša bana ba bona xo fa kxoši xore e be basadi ba kxoši^l Motho xe a nyala mosadi o be a nyala ka masome a mahlano a malepe matšepe xoba lenaka leino le ^{tee} tie la tlou. Mo xongwe a nthše masome a mavaro a le^vale ke moka o feditše motheko monyalo.

11

Motho o be a nyala mosadi ka ~~z~~hše thšipi tšeo pedi le^vale le matšepe xe a se natšo a ka nyala ka naka la tlou. Le^vale ebe ele thšipi ya xo dira dipatla tše botse kudu kudu. Xaele khohlo yona e be e aparwa ke basadi fela, ele yona pheta ya xona. Xaele marumo ona a be a thuša banna xo lwa ledibatana tše boxale. Mo Marumong le dilepe le lerale xobe xona le marumo a mohuta o šele ele marumo a dikxoši le dilepe tša mohuta o šele tša maxoši le marale a šele a dikxoši. Tšona tšeo motho o be a sa dumelelwa xo hwetšwa a di swere xe e se mokxomana fela. Xomme marumo ao le dilepe tšeo le marale ao a ~~b~~zš bitšwa, dithokxola ke xore diaila xa di swarwe ke motho fela. Mehlang yeo motho xe ana le molato o be a lefa ka tšona dilo tšeo. Xe o bolaile motho xobe xo nthšwa lenaka la tlou. xoba masome a mahlano a malepe xe o se natšo o nthša mosetsana. Xomme xe o hloka fao xona o be o bolawa.

Xeele molato wa xo xo batša motho o be o nthša matšepe a mahlano fela. Mo diaparong batho ha be ba apara matlalo a diphôôfôlô xomme xobe xole diphôôfôlô tše dingwe tše motho a bexo a sa dumelelwa xo apara matlalo^o a tšona. Tšona tšeo di be di aparwa ke maxoši fela. Tše di be xo di aparwa ke maxoši ke tau le nkwe eleng iibatana tše boxale le maatla. Kobo ya matlalo e be e rokwa ka dithšika tša diphôôfôlô. Xare

ser.124.

e be e dirwa ka more wo o bitšwaxo lekodu. Mme yona mošomo wa yona ke xo follela kxohlo fela le dipheta tša maxoši le ba xatša maxoši. Mo ^{di}shaparong tša banna xo be xo aparwa sethšiba fela. Byalo xobe xole phōōfōlō ye ngwe ye motho a beng a sa dumelelwe xo dira thsiba ya yona kantle le kxoši xoba mokxomana. Phōōfōlō yeo ke kome, yona e dula dithabeng mme ke mohuta wa phuti. Xomme yona e phela ka ntle le metse xa e nwe metse byalo ka phōōfōlō tše dingwe. Le mo mengatseng motho fela o be a sa dumelelwe xo apara mongatse wa mokxopa wa phukubye e be ele ya maxoši fela.

12 xe lebaka la xo lema le fihla batho ha be ba tsibišwa ke kxoši. Kxoši o be a roma masoxana xo tsoma kome. Xe kome bolailwe byalo e tla šoxiwa xore kxoši e dire sethsiba byalo ena o tla laela batho xore byalo ba ka ya thšemong ya xaxwe xo lemakopyane. Thšemo yeo e lengwa ke masoxana fela le basetsana. Ka moraxo banna le basadi ba tla ya xo lema letswete le yona e šale thšemo ya kxoši. Ka moraxo ba kxone xo ya mašemong a bona. Ke xona xe letšema le thomile. Xe pula e sa bonale kxoši o tla thoma xo dira di pheko tša xaxwe ke xore dithokxola. Xomme ena o nyaka mošimane wa mengwaxa e lesome xore a swarele dithokxola tše kamo a laelwaxo ke kxoši xore pula e ne. Mo xong xo nyakexa mosetsana wa lesome la mengwaxa fela xo kxela mošimanyana metse a xo šoma ka ona. Xe mošimane a romilwe ke kxoši xo thsekelwa pula xoba xo bitša pula xe a boya a ~~ke~~ ke a tšama a lebelela moraxo xoba ka mathoko a ka xomiša pula. Le xona a bolele le motho ka nako yeo xe e ^{se} ~~ke~~ kxoši fela. Xe pula e nele mabele a xodile xa xo motho yo a bexo a dumelelwa xo ja mabele a xaxwe ka ntle le taelo ya kxoši. Ke xona kxoši e swanetše xo fa badimo ba yona

13 pele xore batho ba thome xo ja mabele ao. Xomme kxoši e dira fao xore badimo elexo dikxoši tša pele di seke tša xana le pual ka mehla. Kxoši e dira byalwa ka mabele a zazz maswa xo iša mabitleng a dikxoši tša pele. Xomme e tla ba monyanya o moxolo masoxana le basetsana le banna le basadi ba tla ya

ser.124

kamoka xo yo binela badimo koša ya xo leboxa mabele a maswa. Xaele kxoši le bana ba yona xa ba dumelelwe xo ya felo fao badimo ba ka ba tšia ba se sa boya. Byalo mang le mang a ka tsena thšemong ya xaxwe xo ja se a se ratang. Xape xobe xole le dienjwa tša naxa tše di sa dumelelwexo xo lewa pele xa taelo ya kxoši. Dienywa tseo ke marula le dithšidi le tše dingwe.

Mo xarō xa batho xobe xole karoxano. Xomme karoxano yeo e dirišwa ke selo seo se bitšwaxo koma. Koma ke selo seo se sa dumelelweng xo bona ke motho ka ntle le xo se nthšetša selo xoba xo dula dikxwedi a sa dumelelwe xo ya xae a le felo mo a sa bonwexo ke motho. Byalo mo xare xa banna le basadi xa ba na komae tee. Banna ba na le ya bona basadi ba na le ya bona. Monna xe a sa tsebe koma ya banna o bitšwa lešoboro ke xore motho yo a sa

14. balwexo se hlopheng sa banna ba motse kamoka. Xe xo bolelwa ditaba mo kxorong xa dumelelwe xo nthša lentšu, ka xore ke lešoboro. Le xe ele motho yo bohlae a ka seke a kwiwa ke banna ka xore ke lešoboro. Ke xona motho wa lešoboro o be a nyatšexa kudu kudu mo sethšabeng sa ba Phalaborwa. Xomme le xe ele mohumi o be a sa dumelelwe xo tšia xoba xo nyala mosadi. Ke xona o swanetsi xo wela bodika le ~~box~~ boxwera le komana, byalo o tlo bitšwa monna. Mo basading mosadi xe a sa wela byale o be a nyatšexa, mme aka se ke a tšywa, ka xore ke mohlakane ke lešoboro la mosadi. Xomme koma yeo ke phihlo ya kxoši fela motho xa swanelwa xo e dira le xa ele xo botša wa xabo. Xomme koma yeo e dirwa kalebaka eseng ka ~~maz~~ mehla. Xomme koma yeo e dirwa lešokeng eseng ka xae xa kxoši. Mo Mošomong wa xo axa metse xe xo axiwa motse wa mošate xobe xo bitšwa batho ba naxa kamoka eleng banna. Xe banna ba feditše motse wa mošate xo be xo dirwa mokete wo moxolo xwa dirwa mabyalwa masoxana le basetsana le banna le basadi bahlwa ba bina koša letšatši kamoka. Xe xo hwile motho xo be xo sa dumelelwe xo šoma mošomo matšatši a mahlano xe ele motho yo moxolo.

ser.124.

15 Xe xo hwile kxoši ke beke tše tharo. Xomme xe ele ngwana wa kxosi ke beke tše pedi. Xomme motho wa xo hwa o be^o sa dumelelwe xo bonwa ke basadi le bana ka fao o be a fihlwa bošexo.

Le xona ba sa re o hweile. Xe motho a hwile ba be bare o tšerwe ke phiri. Motho o be a fihlwa bošexo mola batho ba yobetše. Xomme xo tla bolaiwa pudi xoba pudi tše pedi xomme a lokelwe ka mokxopeng xe a fihlwa. Pudi yeo e bitšwa sesete. *dinama* tša pudi tseo di lewa ke banna fela.

Ka tšatši le kxoši e tšiaxo mosadi wa yona eleng wa pele naxa kamoka e be laelwa xore batho ba time mollo xore batho ba tle ba tšie mollo sebešong sa moxatša kxoši. Ke xona kxoši e tla tšola pheta ya xaxwe a e e^fša mosadi yo wo wa xaxwe.

Ngwana wa kxoši yo eleng yo moxolo ~~abe~~ a sa dumelelwa xo ~~tsab~~ tseliwa ke batho xore ba ka mmolaya.

Mo mešomong ya ka xae motho wa monna o be a šoma mešomo kamoka xe a ne mengwaxa ya Masome a mabedi le metšo ye mehlano. Ke mo a ka lesaxo xo diša dipudi. Monna o be a nyala xe a na le ~~mešome~~ a mararo a mengwaxa.

Mosetsana o'be a nyalwa xe a xodile masome a mabedi le metšo ye mehlano ya mengwaxa.

16 Xe motho a lwala xoba ngwana a lwala xobe xo iwa ngakeng xore ngaka e ~~hwt~~ hwetše bolwetši bya motho yo o ka dihlako tša yona. Ke xona xe mgaka e hweditše bolwetšiefe mong wa molwetši dihlare.

Mo xongwe ngaka e bolele xore holwetši bo tswa xo badimo bao eleng batho bao ba hwilexo. Ae xore badimo ba belaela ba tsoma tša xo ja mo xo mong wa molwetši. Xomme seo ba se belaelaxo xaxolo ke byalwa.

Xe motho a be a na le molato xomme a biditšwe mošate o be a tsena kxorong ya mošate ka mokxomana.

Xe lesoxana le nyala xa le ya ye ka nnoši boxweng xo ya batho xoba motho yo a ^vatang xo mo roma. Xe a ya ka nnoši xona o swanetše xo ya le motho yo mong. Motho yo o o bitšwa makxatle. Le xe lesoxana ^{le} file boxweng xa le bolele le mosadi wa lona. Xomme mosetsana le ena xa tsene ngwakong wo lesoxana le leng ka teeng. Le mmaxo mosetsana xa bolele le lesoxana leo. Mosetsana o bolela le lesoxana lela la makxatle.

Sereto sa Makxatle

Makxatle tūsa xo ja boxwe xa se ^bya xaxo.

17

Kxoši Kxašane

Kxašane ke morwa kxotosemmoto. Xomme ena kxašane o be a na le ngwanabo eleng Lepane. Lepane e be ele moratho wa Kxašane. Xe papaxo Kxašane a hwile Kxašane a dula boxoši. Byalo Lepane arata xoba kxoši le ena xore a tlose moxolo wa xaxwe. Byalo xwa tsoxa ntwā ye kxolo xare xa Kxašane le Lepane ngwanabo. Mo ntweng banna ba bangwe baile ba ema le Lepane, mme ba bangwe ba ema le Kxašane. Ke xona Kxašane a fenya Lepane ka xobane banna ba Lepane ba se nene. Xomme a tloxa le sethšaba sa xaxwe xo leba Sokholome eleng nokeng ya Letaba. Xe a tšš tloxa mo naxeng ya P Phalaborwa o ile a utswa komana ye nyenyana ye e bitšwaxo ~~A~~ kutwana ke yona komana ya boxoši. Xe ale kowa a tsena bodibeng bya noka ya Letaba le komana yeo a hwila xona. Xomme banna bao xe ba bona xoba kxoši e hwile ba boela Phalaborwa xo kxoši Kxašane xo kxopela thswarelō. Byalo kxoši ya ba dumelela xore ba ka dula xe bona ba sena le Lepane. Byalo ~~ba~~ dula. Ke xona Kxašane a tloxa Mahubidung a ~~dula~~ a dula felo mo xo bitšwaxo ^m modumeleng. Ka moraxo Kxašane kxoši a hwa. Byalo boxoši ~~be~~ bya tšewa ke morwa wa xaxwe MoSolwane.

18

Mošolwane a buša mengwaxa e se mekae a dutši Modumeleng.
 Ka moraxo a tloxa a tla a dula thabeng ya Sealeng.

Xomme ena Mošolwane xa aka a lwa le motho. Xomme a
 phela lebaka ~~le~~ le telele a le mo thabeng ya Sealeng. Xomme
 ka zra moraxo a hwa.

Kxoši meelee.

Meele ke morwa mošolwane moratho wa xaxwe ke Ramatladi.
 Xomme ena Ramatladi o aile a baka boxoši le moxolo wa xaxwe meelee.
 Xomme Ramatladi a thšaba a leba thoko ya bosobela tšatši bya
 Phalaborwa a dula felo mo xo bitšwaxo Hlabine. Byalo a dula
 mo thabeng tše bitšwaxo Matlading Kxaufsi le noka ya Hlabine.
 Ka moraxo kxoši Meele a mmitša xore a boye xae Phalaborwa.
 Ramatladi xe a boile a dula thabeng ya Mapoteng mo a ilexo a
 hwela xona. Byalo
 19 a išwa thabeng ya Sealeng xo bolokwa xona mo xo lexo Maxoši
 kamoka. Le ena Meele o be a šetše a hwile ka sona se baka seo,
 mme a ~~zixzix~~ isitšwe xona thabeng ya Sealeng.

Kxoši Makekel^ela

Makekele le Paane ke bana ba meelee. Bona baile ba baka
 boxoši xe papa bona Meele a hwile. Byale Paane a thsaba le
 sethšaba se sengwe a leba thoko ya Mapulaneng. Byalo Moxolo
 Makekele a ~~romela~~ batho xore ba bitše Paane xo boya Phalaborwa.
 Xo romilwe motho yo a bitšwaxo motho-o-tee. Xomme monna yo o
 a lata Paane xomme a boya nae. Xe a tsene Phalaborwa Makekele
 a mofa felo mo xo bitšwaxo Serotlwe eleng leina la thaba. Ke
 xona moo xo tšwelexo sethšaba sa xa Maseke se se hwetšwaxo
 ka thoko ya Borwa bya Phalaborwa kxaufsi le noka ya Salate
 (Selati). Ka moraxo xa fao a lwa le Mapono a xa Manokhuze
 eleng Mathšakane a a hwetšwaxo bo ~~hzaž~~ hlaba tšatši bya
 Phala borwa. Mapono ao a thopa ley^oumo la kxoši Makekele.
 Xomme lerumo leo la kxoši leile la bušwa ke Mapon^e

20 xomme lerumo leo ke ona marumo ao a dithokxola. Le mehleng yeno le sa hwetšwa mo mošate wa Phalaborwa. Xo thwe lerumo leo leile la tlabā mapono xe ba lefile kx̄ kxošī Manokhuze. Lona le be le tsoxa e sale bušexo xo xotša mollo mo kxorong ya Manokhuze. Xe kxošī Manokhuze a le beile ka ntlong xo sasa o tla le hwetša kxorong le selepe sa lona. Byalo kxošī Manokhuze a laela xore Masoxana a busetše leyūmo xo Makekele ka xobane lona le tlabā kxošī ka mokxwa wo o wa lona. Ke xona Masoxana a z̄h tliša lerumo leo.

Ka moraxo xa ntwā yeo xwa tsoxa ntwā ya Makxema eleng batho ba ba jang batho ba bang. Batho bao ba Makxema ba be ba etšwa dithabeng tša Lewalemoxodi xomme ba sena tša xo ja. Ke xona mo baileng ba tsoma xo bolaya batho. Byalo makxema ao a fetšwa ke madira a Makekele mo thabeng ye e bitšwaxo thabeng ya ~~xakx̄~~ Makxema eleng ka thoko ya bohlabā tšatša le Phalaborwa. Makxema ao a be a feditse dithšaba tše ntšī kamo ailexo a tšwelela ka xona. Xomme Makekele ke ena yo ailexo a buša Mehlang ya Mapono mo lefaseng kamoka

21 ke ena yo ailexo a o keletša naxa ya Phalaborwa. Mehlang ya xaxwe naxa e be e fihla Letaba ka thoko ya Leboa. Ka thoko ya Borwa e fihla dithabeng tša xa Šai eleng Mašišimale. Ka thoko ya Borwa boxole e fihla nokeng ya Lepelle. Ka thoko ya bohlabā tšatšī e fihla hlakanthšong ya Lepelle le Letaba. Xomme mehlang yeo sethšaba sa ba Phalaborwa se be se sa tletšī kudu kudu mo naxang ya Phalaborwa.

Xomme mo thabeng ya Sealeng e be ele sebo sa xo thšabela Mapono. Xomme thaba yeo e namelwa ka thoko e tee fela. Aape e na le se diba ka xodimo xa yona mo batho ba e beng ba hwetša metse mehlang ya dintwa tšeo. Makekele ke ena yo o ailexo a buša sethšaba sa Phalaborwa ka xo se lwela kudu. E be ele motho wa motse wo moxolo xomme basadi ba xaxwe ele ba ba ntšī kudu. Ke ena yo dikxomo di thomilexo xo tšwelela ka yena. Ka tšatšī le lengwe xo ile xwa fihla mošweu yo mong motseng wa kxošī Makekele xomme ena a kxopela manaka a ditlou le thšipi ye e bitšwaxo leyāle. Byalo a fihla mošate a kxopela

22 kxoši. Xomme kxoši ya bolela xore xa e na le dilo tseo
 mošweu a di tsomaxo. Byalo Mošweu a bolela xore Makekele xe
 o sa mphe lenaka latlau ke tla thunya thaba ya sealeng xore e
 we. Ke xona mošweu a šupa thoko a thunya mme modumo wo
 moxolo wa sethunya wa kwala tšz thabeng. Ke xona kxoši ya
 thšoxa ya tsena ~~na~~ ntlong xo thša lenaka le patla ya lešale
 ya fa mošweu xomme ena a tloxa. Xo thwe mošweu yo o aile a
 dira xa ntši xo fihlela ntlo ya kxoši ya manaka e fela.

23

Kxoši Lepato

Lepato ke morwa Makekele, xomme ngwanobo ke Matsatši.
 Matsatši o ile a lwa le Lepato xe Makekele a hwile. Xomme
 Matsatši a tloxa le sethšaba se sengwe a ya a dulaš thabeng
 ya Sekxopo. Xe Matsatši ale mo thabeng ya Sekxopo a nthša
 dira xo lwa le batho ba Lepato. Mo Mošate wa Lepato xo be xole
 le mošyanya wa komana Madira a ~~le~~ Matsatši a fihla bošexo
 xomme a hwetša banna ba yobetše ba lafišitšwe ke mokete.
 Byalo ba thoma xo ba wela xodimo ka Marumo. Moxo batho bao
 xoile xwa hlabiwa le morwa Lepato eleng Makhušane. Ena oile
 a thšaba le komana ye e bitšwaxo ~~Q~~kutwana ke yona komana ya
 boxoši. Le mehleng yeno komana yeo e sale xona mo mošate.
 Max Bošexo byoo xo ile xwa hlabya mokxalabye yo mong a bitšwaxo
 Mmamolobele Monyela. Xomme ena o ile a ele hlabywa dinto tše
 ntši eupya a se bwe Mokxalabye yo o o be a eperi Mokxopa wa
 tau mme bona ba bona xore ke kxoši Lepato. Ka moraxo kxoši
 Lepato a ya Maxakala xo bitša Madira a maxakala a bitšwaxo
 Maxadimana. Xe ba fihlile Phalaborwa xa Lepato ba išwa thabeng
 ya Sekxopo. Xomme kxošana ya maxadimana ao ya bolawa mme
 24 Maxadimana a boela xae Maxakala. Ka Moraxo Matsatši a ya xo
 bitša Mapono a Mathšakane a xa jiwawa. Tswetla xo lwa le
 Lepato mo thabeng ya Sealeng. Xe mapono a fihla ba thoma xo
 bolaya batho.. Ke xona batho ba thoma xo thšabela thabeng.
 Mo thabeng ya Sealeng xo be xo namelwa ka thoko e tee fela.

Xomme felo fao xo beilwe neo maratho. Byalo xe batho ba e kwa mokxoši ba namela neo yeo ka bontši, xomme ya ~~Job~~obexa. Ke xona Mapono a fetša batho Mohlang wo o. Matsatši o be a tšh thšepišitše mošweu jiwa^una xore mo motseng wa kxoši xo na le lenaka la tlou. Ke xona kxoši Lepato a thšabela Bokxaxa. Xomme ka moraxo Matsatši a romela motho xo bitša Lepato. Byalo Lepato a boya Phalaborwa. Ke xona mo xo tšwelexo ~~xx~~ sethšaba sa xa Selwana eleng sethšaba se se dulang ka Leboa la Phalaborwa mo nokeng ya Letaba. Xomme mehleng yeo xwa phumexa sethšaba se sentši sa Phalaborwa. Batho ~~ba~~ ba hwetšwaxo Batlokwa xa Mamabolo, xa Molepo, Bolebedu, ke bona ~~ba~~ a ba ilexo ~~ba~~ phumexa mehleng yeo. Mehleng yeo ya dintwa tša Lepato le Matsatši xo be xole monna yo mong wa boxale leina la xaxwe ke Sebakaditšwene.

25

Kxoši Makhušane

Makhušane ke morwa Lepato xomme ena xa aka a lwa le motho pušong ya xaxwe. Ke ena yo ~~ziziz~~ ailexo a kxobela batho ~~ba~~ ba beng ba phatlalantšwe ke Matsatši le Lepato. Se sethšaba seo sa xo kxobela ke ena ke ~~ba~~ Phalaborwa ~~le~~ ~~ba~~ ba sa hwetšwaxo mo naxeng ya Phalaborwa. Xomme ena o ile a buša ka khutšo mo naxeng ya Phalaborwa. Xomme mo pušong ya xaxwe o ile a thušwa ke ba Bašweu. Xape ke ena yo ailexo a rekiša mekotl ya Phalaborwa xo ba Bašweu ka some la dikxomo le kxomo tše seelaxo le koloi ya tšona. Mošweu yo o o be a ~~š~~šula kxaufšoi le Polokwane mo xo bitšwaxo Matlalwe. Feela mošweu yo o a fa Makhušane £10 fela. Xomme ena Makhušane o hwile ka 1925. Mo ~~naz~~ naxeng ya xaxwe o tloxetše a axile ntlo ya lentšu la Modimo eleng mo xape bana ba sethšaba sa xaxwe se ethutang xona tša ~~ba~~ bohlale bya lefase.

Makekele

Makekele na a šokwe boxošī xa ke a bolaelwa, bolaetšwe kxašane la mmapaane Marumo ma kō koba mmele maxalefa a le thekong. Ke ranthšana a Malatšī phuti e hlwelamalobana ye ereng mosexare ya hlwa e robetše. Ke ra seala sa mokxoma-lodi a b^ošokwe. Lehomo le bile lexale le le šetše le more o metse a kxašane more xa ke rengwe ke rengwa ke maloša.

Mošolwane

Ke mosolo wa mpya xa ke lewe ke tlo šīwa dibibing.

Lepato

Ke Lepato lepatokela balopeteng patok^xela ba Mothate wa phoka. Lepato ke mang Lepato ke senwa ka kxopa a ba šokwe maxošī, ^{o mangwe} a nwa ka sexwana.

Makhušane

Makhušane wa š~~elabukxe~~ šelebukxe sobosobo xa ke na maano maano ke diretše ke basadi.

Ramatladi

Ramatladi a thubela moraka momela khwiting, ba didi ba nkxola photla selemo. Bare Ramatladi xa se monna ke mosadi. Ramatladi o tlox^etše bora thšemong o rile ke tla tšea ka moswana bešexo ke thšaba dikxwalo le mesopaolo ya diolo. Ramatladi o se šie mekxotle ngwana mašale o se dule wa naba wa vakanela ba tla pele.

Mamolohela

Mamolobela thaba ya marumo ke kwaša sa mapa se bareng se hwile le bohloko bya sona. Ke mokopedi a masoxana ke kopelang wa lethetho. Ke morwa semake sa mmamotseo ph^xea ya xo metsa maxotlo phaxa ya makana maxolo.

END. S. 124